

Sygn. akt III AUa 246/18

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 lipca 2018 r.

Sąd Apelacyjny w Katowicach

Wydział III Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący	SSA Marek Procek (spr.)
Sędziowie	SSA Jolanta Pietrzak SSA Lena Jachimowska
Protokolant	Elżbieta Szewczyk

po rozpoznaniu w dniu 5 lipca 2018r. w Katowicach

sprawy z odwołania M. S.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S.

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia

na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S.

od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w Katowicach z dnia 7 grudnia 2017r. sygn. akt XI U 1166/17

- 1. zmienia zaskarżony wyrok i oddala odwołanie;**
- 2. odstępuje od obciążania ubezpieczonej M. S. kosztami procesu.**

/-/SSA J.Pietrzak /-/SSA M.Procek /-/SSA L.Jachimowska

Sędzia Przewodniczący Sędzia

Sygn. akt III AUa 246/18

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 7 grudnia 2017r. Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach zmienił decyzję organu rentowego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. z dnia 9 maja 2017r. i odstąpił od żądania od ubezpieczonej M. S. zwrotu odsetek od nienależnie pobranego świadczenia rentowego, określonych decyzją z dnia 21 kwietnia 2010r., w łącznej kwocie 7.321, 27 zł.

Sąd Okręgowy ustalił, iż ostateczną decyzją z dnia 10 lutego 2010r. organ rentowy obciążył ubezpieczoną obowiązkiem spłaty nienależnie pobranej renty rodzinnej po zmarłym ojcu w okresie od 1 czerwca 2007r. do 30 września 2009r. - w kwocie 60.618 zł oraz odsetek za okres sprzed wydania decyzji od 26 czerwca 2007r. do 10 lutego 2010r. - w kwocie 11.093,71 zł.

W związku z wnioskiem ubezpieczonej o rozłożenie na raty tej zaległości, organ rentowy ograniczył żądanie zwrotu do świadczeń pobranych za okres od 1 września 2007r. do 30 września 2009r. - w kwocie 54.731,71 zł oraz odsetek za okres sprzed wydania decyzji od 1 września 2007r. do 2 października 2010r. - w kwocie 10.631,14 zł.

Wymienione wyżej należności były spłacane przez ubezpieczoną, zgodnie z układem ratalnym, w kwotach po 150 zł miesięcznie i na koniec 2016r. do spłaty pozostały należności z tytułu nienależnych świadczeń w kwocie 37.691,58 zł oraz odsetki za okres od 26 września 2007r. do dnia wydania decyzji o zwrocie, czyli do dnia 10 lutego 2010r. - w kwocie 7.321,27 zł.

Sąd Okręgowy ustalił także, iż ubezpieczona, urodzona w dniu (...) ma wykształcenie średnie ogólne i szkołę ukończyła w 2004r. Pracowała na zlecenie w gastronomii. Od października 2009r. do końca 2012r. przeszła leczenie z powodu skomplikowanego złamania podudzia. Była wtedy bez jakichkolwiek dochodów, pozostając wyłącznie na utrzymaniu matki. Ostatnio pracowała na podstawie umowy o pracę na czas określony przy telefonicznej obsłudze klientów T.. W 2016r. wyszła za mąż, ale nie mieszka z mężem, który przebywa za granicą. W dniu (...) urodziła córkę. Prowadzi gospodarstwo domowe z matką E. K., która jest 72-letnią emerytką. Obecnie utrzymują się z renty E. K. w kwocie 2.300 zł, zasiłku macierzyńskiego w kwocie 1.120 zł oraz pieniędzy w różnych kwotach przekazywanych ubezpieczonej przez męża z zagranicy na utrzymanie dziecka. Dochody ich rodziny pokrywają podstawowe wydatki związane z utrzymaniem oraz zobowiązania pieniężne i pozwalają na spłatę spornych należności w kwocie 150 zł miesięcznie.

Zdaniem Sądu Okręgowego, w niniejszej sprawie zachodzi sytuacja szczególna, która uzasadniała odstępianie od żądania zwrotu odsetek od nienależnie pobranej renty naliczonych za okres sprzed wydania decyzji zobowiązującej ubezpieczoną do zwrotu.

Sąd ten podniósł bowiem, że w orzecznictwie przyjęty został przekonujący pogląd, zakładający, iż skoro wydanie decyzji administracyjnej jest konieczne w celu stwierdzenia obowiązku zwrotu przez ubezpieczonego - na podstawie art. 138 ust. 1 ustawy z dnia

17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń społecznych (tekst jednolity Dz. U. z 2017r. poz. 1383 - dalej, jako ustawa emerytalna) - nienależnie pobranego świadczenia, nie może być mowy o opóźnieniu w spełnieniu tego obowiązku przed wydaniem tej decyzji. "Żądanie zwrotu" nienależnie pobranego świadczenia następuje przez doręczenie dotyczącej tego decyzji (można powiedzieć, że staje się wymagalne w tym momencie, a nie w czasie spełniania świadczeń). Z tą też chwilą następuje też wymagalność (w prawnym znaczeniu art. 359 § 2 k.c.) roszczenia o odsetki, gdyż od tej chwili dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia głównego (art. 481 § 1 k.c.). Konsekwencją powyższego jest zatem uznanie, że nie ma podstaw do żądania przez organ rentowy zwrotu odsetek naliczanych od dnia wypłaty świadczenia uznanego za nienależnie pobrane

(por. wyroki: Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 3 grudnia 2013r., sygn. III AUa 436/13; Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 19 listopada 2013r., sygn. III AUa 198/13; Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 kwietnia 2012r., sygn. III AUa 2112/11).

Reasumując, organ rentowy może, a nawet musi naliczać odsetki ustawowe, lecz dopiero w sytuacji, gdy po otrzymaniu decyzji ustalającej obowiązek zwrotu nienależnego pobranego świadczenia ubezpieczony niezwłocznie nie zwróci tego świadczenia. Odsetki

nie mogą być zatem naliczane od kwoty nienależnie pobranych świadczeń za okres przypadający przed dniem wydania decyzji o ich zwrocie.

Zatem - w ocenie Sądu Okręgowego - nie budzi wątpliwości, iż decyzja zobowiązująca ubezpieczoną do zwrotu odsetek za okres sprzed wydania decyzji zobowiązującej do zwrotu świadczeń była pozbawiona podstaw prawnych.

Orzekając w tej sprawie, Sąd Okręgowy miał na względzie to, że decyzja zobowiązująca ubezpieczoną do zwrotu tychże odsetek za okres sprzed wydania decyzji

z dnia 10 lutego 2010r. nie została zaskarżona przez ubezpieczoną i jest ostateczna, zatem Sąd jest nią związany, a zasady współżycia społecznego nie znajdują zastosowania w zakresie ubezpieczeń społecznych.

Sąd Okręgowy zważył jednak, że przepisy art. 138 ust. 6 ustawy emerytalnej i art. 84 ust. 8 ustawy z dnia 13 października 1998r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jednolity Dz. U. z 2017r. poz. 1778 - dalej, jako ustawa systemowa) uzależniają możliwość odstąpienia od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń od bardzo szeroko określonej przesłanki szczególnie uzasadnionych okoliczności.

W stanie faktycznym niniejszej sprawy taką szczególną okolicznością, która uzasadnia odstąpienie od żądania zwrotu pozostałej do spłaty kwoty należności składkowych jest -

w opinii Sądu Okręgowego - właśnie fakt, że zostały naliczone za okres sprzed wydania decyzji zobowiązującej do zwrotu świadczeń, nie były należne organowi rentowemu i tylko ze względu na nieświadomość prawną ubezpieczonej i jej matki (pełnomocnika) decyzja

z dnia 10 lutego 2010r. nie została zaskarżona i obecnie organ rentowy może ich dochodzić.

Mając na uwadze przedstawione okoliczności, Sąd Okręgowy na mocy art. 477¹⁴

§ 2 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

W apelacji od przedstawionego rozstrzygnięcia organ rentowy zarzucił Sądowi pierwszej instancji:

1. naruszenie przepisów prawa materialnego poprzez błędną wykładnię art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej, polegającą na stwierdzeniu, że za szczególnie uzasadnione okoliczności pozwalające na odstąpienie od żądania zwrotu odsetek mogą być uznane te okoliczności, które nie leżą po stronie osoby, która jest zobowiązania do ich zwrotu,

2. błąd w ustaleniach faktycznych poczynionych przez Sąd, poprzez przyjęcie, że M. S. wykazała, że w sprawie zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności pozwalające na odstąpienie od żądania przez Zakład zwrotu odsetek od nienależnie pobranego świadczenia, podczas gdy nie wykazała ona szczególnie trudnej sytuacji majątkowej i życiowej w rozumieniu art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej,

3. naruszenie art. art. 233 § 1 k.p.c. oraz 244 § 1 k.p.c., poprzez przekroczenie przez Sąd granic swobodnej oceny dowodów i uznanie, że ostateczna decyzja administracyjna z 10 lutego 2010r. nie wiąże stron postępowania, podczas gdy określała ona czasookres należnych odsetek oraz ich kwotę i nie była ona w żaden sposób kwestionowana przez M. S. przez 7 lat.

W oparciu o przedstawione zarzuty apelujący organ rentowy wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania, zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych, ewentualnie o uchylenie tegoż wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Zdaniem apelującego organu rentowego, Sąd pierwszej instancji naruszył dyspozycję wskazanego art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej i wyszedł poza jego granice, ponieważ szczególnie uzasadnione okoliczności, jakie uzasadniają odstąpienie od zwrotu odsetek, muszą zachodzić po stronie ubezpieczonego, a nie organu rentowego. Otóż bowiem, zarówno z treści art. 84, jak i wypracowanego na jego gruncie orzecznictwa sądowego, jednoznacznie wynika, że możliwość odstąpienia od żądania zwrotu odsetek od nienależnie pobranego świadczenia jest czymś

szczególnym i uzależnionym wyłącznie od trudnej sytuacji osoby, która nienależnie pobrała świadczenie. Skarżący podniósł przy tym, iż Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 lutego 2012r. (III UK 47/11) wyraził pogląd, że szczególnie uzasadnione okoliczności, o których mowa w art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, dotyczą możliwości realizacji obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, nie odnoszą się natomiast do możliwości weryfikacji zobowiązania.

W przedmiotowej zaś sprawie organ rentowy decyzją z dnia 10 lutego 2010r. zobowiązywał M. S. do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, określając także okres i kwotę należnych odsetek, obejmując nimi okres od czerwca 2007r. do lutego 2010r. Ubezpieczona M. S. nie odwołała się od wskazanej decyzji, mimo zawartego w niej pouczenia. Decyzja zatem stała się ostateczna i podlegająca wykonaniu w całości.

Nie jest zatem aktualnie dopuszczalna ingerencja przez Sąd Okręgowy w samo zobowiązanie z tytułu odsetek, skoro jednocześnie Sąd ten nie stwierdza, ażeby ubezpieczona udowodniła wystąpienie szczególnych okoliczności po jej stronie, uzasadniających odstąpienie od żądania odsetek.

W odpowiedzi na apelację ubezpieczona wniosła o oddalenie apelacji.

Sąd Apelacyjny ustalił i zważył, co następuje:

Przyjmując ustalenia poczynione przez Sąd pierwszej instancji, jako własne uznał, że apelacja organu rentowego zasługuje na uwzględnienie.

Zgodnie z art. 138 ust. 6 ustawy emerytalnej. organ rentowy może odstąpić od żądania zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń w całości lub w części, zmniejszyć wysokość potrąceń, ustaloną zgodnie z art. 140 ust. 4 pkt 1, lub zawiesić dokonywanie tych potrąceń na okres nie dłuższy, niż 12 miesięcy, jeżeli zachodzą szczególnie uzasadnione okoliczności.

Podkreślenia wymagają dwa wątki, trafnie rozpoznane przez apelujący organ rentowy.

Pierwszy sprowadza się do tezy, iż przepis art. 138 ust. 6 ustawy emerytalnej nie znajduje zastosowania w przypadku kwestionowania - przez osobę zobowiązaną do zwrotu - faktu nienależnego pobrania świadczeń.

Podnieść bowiem należy za Sądem Najwyższym, iż sąd ubezpieczeń społecznych jest związany ostateczną decyzją organu rentowego, od której strona nie wniosła odwołania

w trybie art. 477⁹ k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2008r., I UK 376/07).

Powszechnie przyjmuje się zasadę uwzględniania przez sądy powszechne skutków prawnych orzeczeń organów administracyjnych, która ma swoje źródło w prawnym rozgraniczeniu drogi sądowej i drogi administracyjnej, czego wyrazem są art. 2 § 3 i art. 177 § 1 pkt 3 k.p.c. oraz art. 16 i 97 § 1 pkt 4 k.p.a., a pod rządami Konstytucji RP także w idei podziału władz (art. 10) oraz działania organów władzy publicznej na podstawie i w granicach prawa (art. 7).

Przyjmując, zatem że decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 10 lutego 2010r. wyraża stan prawny, a sąd jest związany decyzją administracyjną pochodzącą od właściwego organu, wydaną w przewidzianym trybie i na podstawie obowiązującego prawa, można stwierdzić, że Sąd w postępowaniu dotyczącym odstąpienia od zwrotu nienależnie pobranych świadczeń (na podstawie art. 138 ust. 6 ustawy emerytalnej i art. 84 ust. 8 ustawy systemowej), nie był uprawniony do kontroli ostatecznej decyzji wskazującej wysokość nienależnie pobranego świadczenia.

Kontrola taka byłaby dopuszczalna jedynie w aspekcie wznowienia postępowania (art. 114 ustawy emerytalnej) zakończonego ostateczną decyzją organu rentowego z dnia 10 lutego 2010r., co w niniejszej sprawie nie nastąpiło.

Drugi z wątków prowadzi do stwierdzenia, że przepisy art. 138 ust. 6 ustawy emerytalnej i art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej mają charakter ochronny - ich celem jest w szczególności zabezpieczenie zobowiązanych do spłaty należności przypadających na rzecz organu rentowego przed pozbawieniem ich możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. Przepisy te mają charakter wyjątkowy. Jeżeli doszło już do nienależnego pobrania świadczeń i przez to zubożenia środków Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a osoba, która świadczenie nienależnie pobrała, ma obowiązek jego zwrotu, to tylko z wyjątkowych powodów („szczególnie uzasadnione okoliczności”), jest możliwe odstąpienie od żądania zwrotu.

W orzecznictwie i doktrynie przyjmuje się, że okolicznościami uzasadniającymi odstąpienie od żądania zwrotu nienależnie pobranych świadczeń w części lub w całości jest: brak majątku, z którego możliwe byłoby dochodzenie od osoby zobowiązanej zwrotu świadczeń oraz ustalenie, że w przypadku zwrotu świadczeń osoba zobowiązana lub osoby pozostające na jej utrzymaniu zostałyby pozbawione niezbędnych środków utrzymania. Zatem, nie powinno budzić wątpliwości, iż przy rozpatrywaniu wniosków opartych na przepisach art. 138 ust. 6 ustawy emerytalnej i art. 84 ust. 8 pkt 1 ustawy systemowej decydują okoliczności leżące po stronie zobowiązanego, czyli jego sytuacja rodzinna i majątkowa, a także jego sytuacja zdrowotna i zdolność do podjęcia zarobkowej umożliwiającej zwrot nienależnie pobranego świadczenia.

W tych okolicznościach nie sposób przyjąć - czego nawet nie twierdzi wnioskodawczyni - iż jej sytuacja osobista, zdrowotna lub majątkowa, stanowi przeszkodę umożliwiającą spłatę w całości lub części rat zadłużenia w miesięcznych kwotach po 150 zł.

Reasumując, Sąd drugiej instancji przyjął, że apelacja jest zasadna i na mocy art. 386 § 1 k.p.c. orzekł reformatoryjnie, jak w sentencji.

Jednocześnie Sąd ten, na podstawie art. 102 k.p.c. przyjął, że skoro z odwołaniem wystąpiła ubezpieczona, obiektywnie przekonana o słuszności swojego żądania, spłacająca zobowiązania wobec organu rentowego i utrzymująca się z niskiego zasiłku macierzyńskiego, wystąpiły podstawy do odstąpienia od obciążania jej kosztami procesu.

/-/SSA J.Pietrzak /-/SSA M.Procek /-/SSA L.Jachimowska

Sędzia Przewodniczący Sędzia

JR